

VORMINGSBROCHURE

2018

PANAL

Palliatief Netwerk
Arrondissement Leuven vzw

VOORWOORD

Beste lezer,

Panal vzw wil de palliatieve zorgcultuur stimuleren en uitbouwen binnen het arrondissement Leuven, onder meer via vorming en opleiding. In deze vormingsbrochure vind je onze vormingsinitiatieven voor 2018 terug.

In september 2016 organiseerde Panal mee het 13e Vlaamse congres palliatieve zorg, met als thema kostbare tijd. In 2018 willen we hier graag op voortbouwen: we bieden een praktijkgerichte vorming over tijd in de zorg. We organiseren verder een middaglezing over morfine, specifiek gericht naar huisartsen en verpleegkundigen. We hernemen de vorming 'Comfortzorg in de palliatief-terminale fase' en 'Therapeutische hardnekkigheid'. Tenslotte bieden we een vorming aan over de PICT (Palliative Care Indicator Tool): een eenvoudig en praktisch instrument, bruikbaar in de dagelijkse zorgpraktijk van verschillende werkvelden.

De minisymposia van 2018 hebben als rode draad 'Ouderenzorg in palliatieve zorg'. Met vier uiteenlopende thema's willen we de 'ouderen' in palliatieve zorg belichten. We vertrekken vanuit het begrip ouderdom: Wat is oud zijn? Hoe kijken we in onze maatschappij naar ouderen? Hoe kijken zij naar zichzelf? In een volgend minisymposium gaan we in op multipathologie en multifarmacie: Hoe belangrijk blijft diagnostiek bij oudere patiënten? Zijn er kantelpunten in behandeling en medicatie? Het derde minisymposium gaat in op het levensverhaal van de oudere: op welke manier beïnvloedt dit de zorg? We sluiten de reeks af met een symposium over 'rouw bij ouderen'. Welke verlieservaringen komen zij tegen? Hoe kunnen we hen hierbij ondersteunen?

Daarnaast blijven er natuurlijk de vertrouwde vormingspakketten. De basismodule, de vervolmakingsmodule en de cursus voor geïnteresseerden en vrijwilligers worden naar goede gewoonte opgenomen in het vormingsaanbod.

Voor een eenmalige vorming of een vormingspakket op maat van je organisatie kan je ons steeds contacteren. Mogelijke thema's vind je achteraan in deze brochure.

Graag verwelkomen wij jou op één van onze vormingsmomenten!

Nele Geysen, Karen De Meerleer, Veerle Massart en Ria Vandermaesen.

BASISMODULE PALLIATIEVE ZORG

Inleiding in palliatieve zorg

Wat is palliatieve zorg? Hoe is palliatieve zorg georganiseerd? Welke ondersteuning is mogelijk? Het netwerk en de MBE (multidisciplinaire begeleidings-equipe of thuiszorgequipe), het palliatief verlot, de thuiszorgpremie, ... komen aan bod. Verder is er beknopt aandacht voor de wetgeving over palliatieve zorg, de patiëntenrechten en euthanasie.

Symptoomcontrole

Welke hinderlijke symptomen treden op bij palliatieve patiënten en hoe ga je hiermee om (bv. via medicatie of op verzorgingsvlak)? We bekijken vermoeidheid, gastro-intestinale klachten, voedingstips, pulmonaire symptomen, urologische, dermatologische en neurologische problemen.

Samenwerken

Door de extra zorg die in palliatieve situaties nodig is, zijn er vaak heel wat hulpverleners betrokken. Hoe werken deze hulpverleners (vanuit hun verschillende taken en verantwoordelijkheden) samen in een team? Door oefening ontdek je wat de kwaliteiten van jou en anderen zijn in een team en hoe we onze interacties met anderen beter kunnen begrijpen.

Communicatie

In palliatieve zorg is communicatie essentieel. We bespreken de invloed van referentiekaders in communicatie. We geven aandacht aan bepaalde basishoudingen van een hulpverlener in de communicatie met de patiënt en zijn omgeving. Hoe heeft communicatie invloed op samenwerking en vice versa?

Psychosociale aspecten

Welke verschillende emoties zien we bij een palliatieve patiënt en zijn omgeving? Wat betekent het voor de omgeving om te zorgen voor een ongeneeslijk zieke? Hoe kan de hulpverlener omgaan met deze emoties?

Pijncontrole deel 1 en 2

We besteden aandacht aan de definitie van pijn, de soorten pijn, pijnmeting, de pijntrappen, de verschillende soorten medicatie (waaronder morfine, co-analgetica en adjuvante stoffen) en het gebruik van de spuitaanrijver. Relevante casussen worden besproken in de groep deelnemers.

Omgaan met rouw

Rouw is als een vingerafdruk, universeel en toch uniek. Wat is rouw en welke verschillende reacties kunnen rouwenden vertonen? Wat is de huidige visie rond rouw en welke misverstanden leven er? Hoe kan je als zorgverlener rouwenden ondersteunen en ook zorgen voor jezelf?

'Medisch Begeleid Sterven'

In 'Medisch Begeleid Sterven' worden enkele specifieke termen en handleidingen binnen palliatieve zorg van nabij bekeken: (afzien van) curatief en/of levensverlengend handelen, pijn- en symptoomcontrole, palliatieve sedatie en actieve levensbeëindiging.

Omtrent het overlijden

Hoe gebeurt een lijktooi? Kan de familie hierbij betrokken worden? We bekijken de praktische en administratieve kant van het overlijden, de belangrijkste wetgeving en de formaliteiten aangaande een overlijden.

BASISMODULE VOORJAAR

 Code: BA1/2018

 Op **dinsdagnamiddag** van 13.15u.-16.30u.

DATUM	THEMA	LESGEVER
Dinsdag 16 januari	Inleiding in palliatieve zorg	Ria Vandermaesen
Dinsdag 23 januari	Psychosociale aspecten	Karen De Meerleer
Dinsdag 30 januari	Symptoomcontrole	Verpleegkundige MBE
Dinsdag 6 februari	Pijncontrole deel 1	Verpleegkundige MBE
Dinsdag 20 februari	Medisch begeleid sterven	Jan Coel
Dinsdag 27 februari	Omgaan met rouw	Karen De Meerleer
Dinsdag 6 maart	Pijncontrole deel 2 Terminale zorg en werken met de spuitdrijver	Verpleegkundige MBE
Dinsdag 13 maart	Communicatie	Nele Geysen
Dinsdag 20 maart	Samenwerken	Nele Geysen
Dinsdag 27 maart	Omtrent het overlijden Afronding	Gilbert Pues

 Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 440 euro

BASISMODULE NAJAAR

 Code: BA2/2018

 Op **donderdagnamiddag** van 13.15u.-16.30u.

DATUM	THEMA	LESGEVER
Donderdag 13 september	Inleiding in palliatieve zorg	Ria Vandermaesen
Donderdag 20 september	Symptoomcontrole	Verpleegkundige MBE
Donderdag 27 september	Psychosociale aspecten	Karen De Meerleer
Donderdag 4 oktober	Pijncontrole deel 1	Verpleegkundige MBE
Donderdag 11 oktober	Medisch begeleid sterven	Jan Coel
Donderdag 18 oktober	Omgaan met rouw	Karen De Meerleer
Donderdag 25 oktober	Pijncontrole deel 2 Terminale zorg en werken met de spuitdrijver	Verpleegkundige MBE
Donderdag 8 november	Communicatie	Nele Geysen
Donderdag 15 november	Samenwerken	Nele Geysen
Donderdag 22 november	Omtrent het overlijden Afronding	Gilbert Pues

 Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 440 euro

VERVOLMAKINGS- MODULE PALLIATIEVE ZORG

De vervolmakingsmodule is bedoeld voor cursisten die reeds een basismodule palliatieve zorg hebben gevolgd.

Communicatie

Een palliatieve situatie gaat vaak gepaard met ambivalente gevoelens bij de patiënt en de familieleden. Hoe ga ik hiermee om als hulpverlener en hoe kan ik hiermee rekening houden in de communicatie. Hoe ga ik om met conflicten tussen familieleden en de patiënt? Wat met omgaan in waarheid? Hoe communiceren in crisissituaties?

Vroegtijdige zorgplanning

Wanneer beslissingen rond zorgplanning en levenseinde zich aandienen, is het wenselijk dat de patiënt centraal staat in deze besluitvorming. Afhankelijk van het ziektebeeld is dit geen evidente opgave. Op het moment dat besluitvorming nodig is, is de communicatie met de patiënt zelf vaak bemoeilijkt door het

vorderende ziekteproces. Om de patiënt toch zo veel mogelijk in dit proces te betrekken, moeten we anticiperen op de zorg die komt. In deze vorming bekijken we of het concept 'Vroegtijdige zorgplanning' ons de nodige hulpmiddelen kan bieden.

(Klein)Kinderen betrekken bij palliatieve zorg

Kinderen zijn belangrijke en kwetsbare medespelers in een palliatieve zorgsituatie. Veel hulpverleners en ouders worstelen met de vraag: hoe kunnen we kinderen en jongeren opvangen en begeleiden? Wat zijn misverstanden en valkuilen? Hoe betrek je kinderen bij het afscheid nemen? Er worden concrete tips en handvatten aangereikt.

Pijn- en symptoomcontrole

Voor verpleegkundigen, maar ook andere disciplines kunnen hieruit leren.

Aan de hand van oefeningen en casussen wordt gewerkt rond: dyspnoe, angst, constipatie, pijnmeting, verwardheid en mogelijke urgenties in palliatieve zorg. We bespreken pijnmedicatie per trap, het omzetten van medicatie per os naar subcutane of transdermale toediening en de nevenwerkingen van pijnmedicatie worden bekeken.

Tijdens deze cursus wordt verder gebouwd op de lesinhoud van de basismodule.

Palliatieve zorg bij ouderen

Palliatieve zorg bij ouderen vergt specifieke aandacht. Ouderen hebben vaak te maken met een multiële pathologie. Inschatten wanneer de palliatieve fase start bij ouderen is niet altijd evident. Ouderen hebben veel verlieservaringen te verwerken en er bestaan bij hen heel wat mythes over doodgaan, medicatie, ...

Terminale zorg

De terminale fase in palliatieve zorg is een beperkte, maar intense periode met specifieke noden en behoeften zowel bij de patiënt als bij de omgeving. Deze noden situeren zich op lichamelijke, emotioneel, sociaal en spiritueel vlak. Hoe kunnen wij als zorgverleners deze noden (h)erkennen?

Hoe zien we wanneer de terminale fase start? Hoe kunnen we passende ondersteuning bieden aan patiënt en omgeving? Wat hebben patiënt en familie nodig om afscheid te kunnen nemen? Hoe kunnen we onze zorg hierop afstemmen? We staan stil bij de verschillende aspecten en bieden tips en handvatten aan.

Omgaan met emotionele pijn

Emotionele pijn kan niet zomaar weggenomen worden bij de palliatieve patiënt en zijn omgeving. Hoe helpen we mensen daarin? Wat kunnen ze zelf doen en wat hebben ze nodig?

Er worden enkele referentiekaders geboden die houvast bieden bij het hulpverleners en eigen ervaringen van de deelnemers worden besproken.

Ethische aspecten

Welke waarden en normen zijn belangrijk in palliatieve zorg? Hoe gaan we in palliatieve zorg om met ethische problemen? Vanuit een ethisch kader worden handvatten aangereikt die kunnen helpen bij ethische dilemma's.

Omgaan met spirituele pijn

In palliatieve situaties worden hulpverleners soms geconfronteerd met de spirituele pijn van de betrokkenen. Wat betekent spiritualiteit? Welke rol kunnen waarden- en zingevingkaders, levensbeschouwing en geloofsovertuiging in de stervensfase spelen? Hoe kan je als hulpverlener spirituele pijn herkennen en hiermee omgaan?

Zorg voor zorgenden

Werken met palliatieve patiënten en hun omgeving vergt veel van de zorgverlener. Om niet uitgeblust te geraken, is het telkens vinden van nieuwe energie noodzakelijk. Durf je jezelf een adem-pauze gunnen om nieuwe energie op te doen? Durf je grenzen trekken? Hoe doe je dit? Wat kan je daarbij helpen?

VERVOLMAKINGSMODULE

PALLIATIEVE ZORG

 Code: VVM/2018

 Op **dinsdagnamiddag** van 13.15u. tot 16.30u.

DATUM	THEMA	LESGEVER
Dinsdag 25 september	Communicatie	Nele Geysen
Dinsdag 2 oktober	Vroegtijdige zorgplanning	Maartje Wils
Dinsdag 9 oktober	(Klein)kinderen betrekken in palliatieve zorg	Karen De Meerleer
Dinsdag 16 oktober	Pijn- en symptoomcontrole	Mieke De Pril of Inge Bossuyt
Dinsdag 23 oktober	Omgaan met spirituele pijn	Katrien Cornette
Dinsdag 6 november	Omgaan met emotionele pijn	Walter Rombouts
Dinsdag 13 november	Palliatieve zorg bij ouderen	Jan Coel
Dinsdag 20 november	Terminale zorg	Veerle Massart en Karen De Meerleer
Dinsdag 27 november	Ethische aspecten	Jan Coel
Dinsdag 4 december	Zorg voor zorgenden Afronding	Walter Rombouts

 Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 440 euro

PALLIATIEVE ZORG VOOR GEINTERESSEERDEN EN VRIJWILLIGERS

Deze cursus is bedoeld voor alle geïnteresseerden in palliatieve zorg en voor vrijwilligers in een woonzorgcentrum, een voorziening voor personen met een verstandelijke beperking of een psychiatrische verzorgingsinstelling.

Voor kandidaat-vrijwilligers voor de palliatieve thuiszorg (Pallium vzw) of voor een palliatieve eenheid (Heilig Hartziekenhuis Leuven of UZ Leuven campus Sint-Pieter) is het volgen van de twee delen van deze cursus een voorwaarde.

DEEL 1

Inleiding in palliatieve zorg

Wat is palliatieve zorg? Hoe is de zorg georganiseerd? Welke wetgeving is relevant? Hoe werken de MBE (multidisciplinaire begeleidingsequipe of thuiszorgequipe) en het netwerk van Panal? Welke ondersteunende maatregelen zijn er? Wat is de taak van een vrijwilliger hierin?

Communicatie

In palliatieve zorg is communicatie essentieel. We bespreken de invloed van referentiekaders in communicatie. We bespreken en oefenen basishoudingen in de communicatie met de patiënt en zijn omgeving.

Psychosociale aspecten

Welke verschillende emoties zien we bij een palliatieve patiënt en zijn omgeving? Wat betekent het voor de omgeving om te zorgen voor een ongeneeslijk zieke? Hoe kan de vrijwilliger omgaan met deze emoties?

Omgaan met rouw

Rouw is als een vingerafdruk, universeel en toch uniek. Wat is rouw en welke verschillende reacties kunnen rouwenden vertonen? Wat is de huidige visie rond rouw en welke misverstanden leven er? Hoe kan je als vrijwilliger rouwenden ondersteunen en zorgen voor jezelf?

DEEL 2

Comfortzorg

Hoe kunnen we als vrijwilliger mee het comfort van de patiënt ondersteunen? Wat zijn de taken van de vrijwilliger? Wat melden we aan wie? Wat kunnen we doen bij pijn of bij andere klachten? We bespreken de tekenen van een naderend overlijden. Er worden concrete tips gegeven en we sluiten af met een oefening.

Ondersteunende diensten

In deze vorming geven wij een overzicht van de meest voorkomende thuisdiensten en vertellen wij bij welke organisaties je terecht kan voor een bepaalde vorm van hulpverlening.

Omgaan in waarheid en met vertrouwen

De wet op de patiëntenrechten zegt dat de patiënt het recht heeft om de waarheid rond zijn situatie te kennen. Wat is de waarheid? Kunnen of willen we de waarheid altijd weten in een ziekteproces? Hoe wordt er omgegaan met 'wat is'? Wat is het belang van vertrouwen in elkaar, in de hulpverleners? Wat maakt vertrouwen (on-)mogelijk?

Verplaatsingstechnieken

Hoe kan je op een rugvriendelijke manier een zieke verplaatsen en comfortabel installeren? Er gaat tijdens de vorming ook veel aandacht naar houding en rugsparen tijdens dagelijkse handelingen.

Spirituele aspecten

In palliatieve situaties worden vrijwilligers soms geconfronteerd met de spirituele pijn van de betrokkenen. Wat betekent spiritualiteit? Welke rol kunnen waarden- en zingevingskaders, levensbeschouwing en geloofsovertuiging in de stervensfase spelen? Hoe kan je als vrijwilliger spirituele pijn herkennen en hiermee omgaan? Welke zorg kan geboden worden en wanneer verwijs je best door? We staan ook stil bij de eigen spiritualiteit en de krachtbronnen die helpen om ons eigen engagement vol te houden.

PALLIATIEVE ZORG VOOR GEINTERESSEERDEN EN VRIJWILLIGERS

 Deel 1: op donderdagnamiddag van 13.30u. tot 16.30u.

 Code: VRW1/2018

DATUM	THEMA	LESGEVER
Donderdag 19 april	Inleiding in palliatieve zorg	Ria Vandermaesen
Donderdag 26 april	Psychosociale aspecten	Karen De Meerleer
Donderdag 3 mei	Communicatie	Nele Geysen
Donderdag 17 mei	Omgaan met rouw	Karen De Meerleer

 Deel 2: op donderdagnamiddag van 13.30u. tot 16.30u.

 Code: VRW2/2018

DATUM	THEMA	LESGEVER
Donderdag 31 mei	Spirituele aspecten	Katrien Cornette
Donderdag 7 juni	Omgaan in waarheid en met vertrouwen	Annik Janssens
Donderdag 14 juni	Verplaatsingstechnieken	Sarah Chrispeels en Els Evers
Donderdag 21 juni	Comfortzorg	Verpleegkundige MBE
Donderdag 28 juni	Ondersteunende diensten Afronding	Leen Janssens

 Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 100 euro per deel

De kostprijs mag geen beletsel zijn voor deelname. Wij engageren ons om mee naar een gepaste oplossing te zoeken.

Personen die zich kandidaat willen stellen als vrijwilliger, kunnen contact opnemen met Karen De Meerleer, vrijwilligersverantwoordelijke van Panal.

MINISYMPOSIA 2018

Panal vzw organiseert jaarlijks een aantal minisymposia over een specifiek thema binnen palliatieve zorg, voor hulpverleners uit de verschillende werkvelden (thuiszorg, woonzorgcentra, palliatieve eenheden, ziekenhuizen, ...) en voor andere geïnteresseerden.

De rode draad voor de minisymposia van 2018 is:

'Zorg voor ouderen in palliatieve zorg'

In vier thema's willen we de doelgroep 'ouderen' in palliatieve zorg belichten. In het eerste minisymposium gaan we in op het begrip ouderdom. Wat is oud? Hoe kijken we in onze maatschappij naar ouderen? Hoe kijken zij naar zichzelf? Welke rollen nemen zij op en hoe beïnvloedt dit eenieder betrokken in palliatieve zorg?

Het tweede minisymposium gaat in op multipathologie en multifarmacie: wanneer spreken we van zorg voor ouderen? Hoe belangrijk blijft diagnostiek bij oudere patiënten? Welke kantelpunten zijn er in behandeling en medicatie? Wat zijn de uitdagingen en problemen?

Het derde minisymposium bespreekt het narratief werken: op welke manier kan het levensverhaal van de oudere de zorg beïnvloeden? Wat is het belang van levensverhalen in palliatieve zorg? Welke verschillende methodieken zijn er?

Het vierde minisymposium tenslotte belicht het thema rouw bij ouderen. Welke verlieservaringen zien we bij ouderen in palliatieve zorg? Een opname, verlies van familie en medebewoners, ... Wat met multipel verlies? Hoe kunnen we hier als zorgverlener op ingaan?

 Kostprijs: 25 euro per minisymposium

 Duur: telkens van 20.30u. tot 22.30u.

Je ontvangt een aanwezigheidsattest.

Accreditering voor artsen wordt aangevraagd in rubriek 6 ethiek en economie.

1. DE KUNST VAN HET OUDER WORDEN

 Prof. dr. Luc Van De Ven, klinisch psycholoog in UZ Leuven.

 Donderdag 15 maart 2018

 Code: MS1/2018

 Aula 4 E 1.09, UC Leuven-Limburg, Campus Hertogstraat, Hertogstraat 178, 3001 Heverlee.

2. MULTIPATHOLOGIE EN MULTIFARMACIE

 Dr. Floris De Knijf, huisarts.

 Donderdag 31 mei 2018

 Code: MS2/2018

 WZC Dommelhof, Halensebaan 25, 3390 Tielt-Winge.

3. WERKEN MET LEVENSVERRHALEN

 Mikis Dormaels, medewerker bij CGG Brussel en auteur van het boek 'Narratieve zorg bij ouderen'.

 Donderdag 11 oktober 2018

 Code: MS3/2018

 Aula Geertrui Cordeys, Begijnhof CC Diest, Infirmieriestraat z/n, 3290 Diest

4. VERLIES EN ROUW BIJ OUDEREN

 Arthur Polspoel, emeritus docent aan de Theologische faculteit in Tilburg en auteur rond thema's zoals rouw, terminale zorg, zingeving en eenzaamheid.

 Donderdag 29 november 2018

 Code: MS4/2018

 UPC Kortenberg, activiteiten- en vormingscentrum (AVC), Leuvensesteenweg 517, 3070 Kortenberg.

TIJD VOOR ZORG

Tijdsdruk is een belangrijk gegeven in de zorg. Zorgmedewerkers moeten veel tegelijkertijd doen en lopen daarbij vaak tegen allerlei tijdsproblemen aan. Bij palliatieve zorg is de afstemming op het tijdsperspectief van de mens in de laatste levensfase van belang. Vanuit rust omgaan met tijd in de zorg is een actueel thema, in een tijd van besparingen en toenemende zorgzwaarte. In deze vorming bespreken we verschillende tijdsperspectieven in de zorg, met daar-

aan gekoppeld principes zoals hanteren van tijdsdruk, tijdsbeleving en afstemmen van zorgvraag op zorgaanbod. Kennis hierover leidt tot minder tijdsdruk en betere 'timing' van zorg. Deze interactieve workshop biedt creatieve methodieken om principes te vertalen naar de eigen situatie en de persoonlijke tijdstijl te versterken. Deelnemers gaan in kleine groepjes aan de slag om handvatten te creëren die overdraagbaar zijn naar de eigen werkomgeving.

De doelgroep zijn artsen, verpleegkundigen, psychologen, pastores, moreel consultants, sociaal werkers, ergotherapeuten, kinesitherapeuten, vrijwilligers, ...

De vorming wordt verzorgd door **Dr. Gabriëlle Verbeek**, eigenaar van Artmea, bureau voor vraagsturing, timing en zelfmanagement in de zorg.

 Code: TIJD/2018

 Datum: Donderdag 25 oktober 2018 van 13u30. tot 16u30.

 Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 45 euro

COMFORTZORG IN DE PALLIATIEF - TERMINALE FASE

In deze opleiding gaan we zowel theoretisch als praktisch aan de slag met comfortzorg, binnen palliatieve en terminale zorgverlening. We hebben hierbij aandacht voor de verschillende deelgebieden in comfortzorg: ligcomfort, zitcomfort, comfort bij het verplaatsen en tenslotte comfort bij wassen, kleden en verschonen.

We bekijken de inzet van allerlei positioneringsmanieren om het comfort te garanderen in bed, stoel, relax of rolstoel. We bespreken alternatieven op standaard zorg (bv. de inzet van verzorgend wassen of wassen zonder water, aangepaste kledij e.a.) waarmee technieken worden gecombineerd, zodat een hygiënische zorg van A tot Z prikkelaanpast en manipulatiearm kan uitgevoerd worden. We verkennen de toepassing van glijlakens, actieve en passieve tillift. Zo wordt uitputting, algemeen discomfort, pijn, angst, identiteitsverlies, ... zoveel als mogelijk niet-medicamenteus verhinderd.

De doelgroep zijn artsen, verpleegkundigen, psychologen, pastores, moreel consulenten, sociaal werkers, ergotherapeuten, kinesitherapeuten, vrijwilligers, ... met praktijkervaring in palliatieve zorg.

De vorming wordt verzorgd door **Jo Declercq**, kinesitherapeut in WZC De Wingerd en docent comfortzorg en patiënt-gestuurde zorg.

 Code: COMF/2018

 Datum: Dinsdag 24 april 2018 van 13.30u. tot 16.30u.

 Locatie: Experience Center V!GO Heverlee, Interleuvenlaan 60, 3001 Heverlee

 Kostprijs: 45 euro

MORFINE

Morfine en zijn derivaten blijven één van de meest gebruikte middelen bij de behandeling van pijn en bepaalde symptomen in de palliatieve fase. Er bestaan verschillende vormen van morfine en verschillende toedieningswegen. Wanneer geven we aan welk product de voorkeur? Wat zijn de meest gebruikte vormen? Zijn er nieuwe tendensen? Welke misvattingen bestaan er over morfine? Welke combinaties zijn er mogelijk?

Hoe gebeurt de opstart van morfine en hoe gebeurt het optitreren?

Ook de nevenwerkingen van morfine worden bekeken.

De doelgroep zijn artsen en verpleegkundigen.

De vorming wordt verzorgd door **Dr. Johan Coppens**, huisarts en equipearts van Panal vzw en **Veerle Massart**, hoofdverpleegkundige van de MBE van Panal.

Code: MORF/2018

Datum: Donderdag 6 december van 11.30u. tot 14.00u.

Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

Kostprijs: 45 euro (broodjeslunch inbegrepen)

De Federatie Palliatieve Zorg Vlaanderen en Panal vzw bieden aan:

PICT

(Palliative Care Indicator Tool)

In de regelgeving en financiering van palliatieve zorg wordt nog steeds de levensverwachting van de patiënt als criterium gebruikt (tussen 24 u en 3 maanden). Onderzoek heeft uitgewezen dat levensverwachting op zich niet voldoet als criterium, maar dat veel andere factoren bijdragen in het definiëren van een palliatieve patiënt. Het ontwikkelen van een tool om palliatieve patiënten adequaat te identificeren was vereist.

Op vraag van de Federale Overheidsdienst Volksgezondheid werd in de schoot van de Federale Evaluatiecel Palliatieve Zorg en in samenwerking met de palliatieve zorg sector een dergelijke tool ontwikkeld, de Palliative Care

Indicator Tool (PICT). Dit meetinstrument identificeert in eerste instantie de palliatieve patiënt, waarbij de "surprise question" (Zou u verrast zijn als deze patiënt binnen het jaar overlijdt?) als eerste filter fungeert. In een tweede schaal wordt de ernst van de zorgnoden ingeschat.

De PICT is een praktisch instrument dat bruikbaar is in ziekenhuizen, woonzorgcentra en in de thuisituatie. Het ondersteunt zorgverleners om tijdig in dialoog te treden met de patiënt en zijn naasten over de toekomstige zorg. Door de differentiatie in zorgnoden is een getrapte zorg mogelijk waarbij de zorg maximaal op de patiënt kan afgestemd worden.

De doelgroep zijn palliatief referenten van woonzorgcentra, verpleegkundigen, psychologen, pastores, moreel consulenten, sociaal werkers, ergotherapeuten, kinesitherapeuten, zorgkundigen, vrijwilligers, ...

De vorming wordt verzorgd door **Dr. Gert Huysmans**, huisarts en voorzitter Federatie Palliatieve Zorg Vlaanderen.

Code: PICT/2018

Datum: Dinsdag 20 februari van 14.00u. tot 16.00u.

Locatie: Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

Kostprijs: 35 euro

De Federatie Palliatieve Zorg Vlaanderen en Panal vzw bieden samen aan:

THERAPEUTISCHE HARDNEKKIGHEID

Wat is therapeutische hardnekkigheid? Waarom komt dit voor? Wat zijn de gevolgen? Hoe reageer je als zorgverstrekker als je ermee geconfronteerd

wordt? Tijdens deze training hoor je er meer over en oefenen we om hiermee in verschillende situaties om te gaan.

De doelgroep zijn artsen, verpleegkundigen, psychologen, pastores, moreel consulenten, sociaal werkers, ergotherapeuten, kinesitherapeuten, zorgkundigen, vrijwilligers, ...

De vorming wordt verzorgd door **Dr. Michel Reniers**, huisarts, CRA en palliatief arts RZ Tienen (PST).

- **Code:** HARD/2018
- **Datum:** Dinsdag 15 mei 2018 van 9.30 tot 16.u30
- **Locatie:** Panal, Waversebaan 220, 3001 Heverlee
- **Kostprijs:** 85 euro (broodjeslunch inbegrepen)

VORMING OP MAAT

Heel wat organisaties, voorzieningen en socio-culturele verenigingen vragen ons naar een vorming of vormingspakket op hun maat. Hieronder vind je een mogelijk aanbod vanuit Panal. We zijn graag bereid om te kijken met welke vorming we kunnen inspelen op een specifieke behoefte: aarzel dus niet om contact op te nemen en uw vormingsvraag te stellen.

Al onze vormingen zijn interactief, met praktijkvoorbeelden. We vertrekken vanuit de ervaring van de cursisten en bekijken met hen hoe we op hun vragen kunnen ingaan.

MOGELIJKE THEMA'S:

- Inleiding in palliatieve zorg
- Palliatieve zorg thuis: wat en hoe?
- Comfortzorg
- Pijncontrole
- Symptoomcontrole
- Kinderen betrekken bij palliatieve zorg
- Psychosociale aspecten
- Communicatie
- Omgaan met rouw
- Zorg voor zorgenden
- Ethische aspecten in palliatieve zorg
- Samenwerken in palliatieve zorg
- Quiz palliatieve zorg
- ...

Vormingen op maat kunnen aangevraagd worden via Nele Geysen, vormingsverantwoordelijke van Panal. Zij is telefonisch te bereiken via het algemeen nummer 016-23 91 01 of via e-mail ngeysen@panal.be. Elke vormingsvraag wordt besproken op ons maandelijks vormingsoverleg.

Graag tijdig aanvragen!

**Kijk regelmatig naar onze website voor nieuwe
vormingen, studiedagen, ...**

INSCHRIJVINGSVOORWAARDEN

Hoe inschrijven:

- **Bij voorkeur online** via www.panal.be, door het inschrijvingsformulier terug te sturen naar Panal vzw, t.a.v. Ingrid Bevers, Waversebaan 220 te 3001 Heverlee of via een mail naar vragen@panal.be.
- Iedere deelnemer vult een afzonderlijk inschrijvingsformulier in.

Hoe betalen:

- Een inschrijving is pas definitief wanneer het inschrijvingsgeld is overgemaakt op **rekening BE82 7364 0127 0068** van Panal vzw.
- Cursuscode en naam van de deelnemer moeten worden vermeld in het vak mededeling van de overschrijving.
- Opleidingscheques worden niet aanvaard.

Hoe deelnemen:

- Panal kan een vorming annuleren. Je krijgt dan het inschrijvingsgeld integraal terugbetaald of je kan een ander cursusmoment kiezen.
- Gelieve ons tijdig te verwittigen wanneer je niet aanwezig kan zijn op een cursusdag.

- Je kan een gemiste les uit een module **niet** op een ander moment inhalen, noch je door iemand anders laten vervangen. Panal vzw bezorgt je het lesmateriaal van de gemiste les.
- Je kan je enkel inschrijven voor volledige modules en **niet voor afzonderlijke dagdelen** binnen die module.
- Na een vorming ontvang je van ons een aanwezigheidsattest.

Hoe annuleren:

- Je kan annuleren tot 14 dagen voor de cursus. Je krijgt dan het inschrijvingsgeld terugbetaald.
- Zonder tijdige annulatie is er geen terugbetaling. Indien je nog niet betaalde, wordt de kostprijs van de vorming alsnog aangerekend.
- Een ingeschreven persoon kan zich enkel voor een volledige cursus laten vervangen. Elke wijziging hieromtrent dient schriftelijk te gebeuren.

Indien je op de hoogte wenst te blijven van komende vormingen, of voor inhoudelijke vragen en vragen in verband met inschrijvingen, betaling en administratie, kan je contact opnemen via: 016 23 91 01, vragen@panal.be of www.panal.be.

DOCENTEN

Inge Bossuyt,

verpleegkundige, licentiaat medisch-sociale wetenschappen, Palliatief Support Team UZ Gasthuisberg.

Jan Coel,

verpleegkundige en intervisor.

Katrien Cornette,

doctor in de praktische theologie, pastor in het U.P.C. Sint-Kamillus te Bierbeek en free-lance vormingswerker inzake ethiek, spiritualiteit en goede (zelf)zorg.

Catherine Costa,

verpleegkundige, verpleegkundig-consulent MBE Panal.

Karen De Meerleer,

klinisch psycholoog, rouwzorgverantwoordelijke en vrijwilligersverantwoordelijke Panal.

Mieke De Pril,

verpleegkundige, licentiaat medisch-sociale wetenschappen, Palliatief Support Team UZ Gasthuisberg.

Moniek Drees,

verpleegkundige, verpleegkundig-consulent MBE Panal.

Kris Elsen,

verpleegkundige, verpleegkundig-consulent MBE Panal.

Nele Geysen,

orthopedagoog, vormings- en projectverantwoordelijke Panal.

Annik Janssens,

psycholoog, docent Inter Intra.

Leen Janssens,

Thuiszorg Brabant, Regionaal dienstencentrum FSMB.

Veerle Massart,

master in de verpleegkunde, hoofdverpleegkundige MBE Panal.

Marleen Michaux,

stafmedewerker Wit-Gele Kruis Vlaams-Brabant.

Gilbert Pues,

begravenisondernemer.

Walter Rombouts,

klinisch psycholoog, Perspectief (bureau voor opleiding en vorming).

Sonja Vanden Bergh,

stafmedewerker Wit-Gele Kruis Vlaams-Brabant.

Ria Vandermaesen,

verpleegkundige, licentiaat sociale wetenschappen, coördinator Panal.

Maartje Wils,

master in de verpleegkunde, zorgcoach Triamant.

Palliatief Netwerk
Arrondissement Leuven vzw

✉ Waversebaan 220, 3001 Heverlee
☎ 016-23 91 01
📧 vrAGEN@panal.be
🌐 www.panal.be